BİRİNCİ DÖNEM TBMM'DE ERZİNCAN MİLLETVEKİLLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ALİ ÇAKIRBAŞ*

ÖZET

Milli Mücadelenin başarıyla yürütüldüğü sırada yeni Türk Devleti'ni inşa eden I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılmıştır. 1920–1923 yılları hem Milli Mücadelenin sevk ve idaresi hem de yeni devletin inşası açısından son derece önemlidir. Bunun için birinci dönem millet Meclisine seçilen mebuslar ve bu mebusları n faaliyetleri de dikkat çekmektedir. İstanbul'un resmen işgaliyle Türk milletinin yol sayılmak istendiğini fark eden Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1920'de Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla ordu komutanlarına Ankara'da yeni bir meclisin açılacağını duyurmuştur. Ardından 19 Mart 1920'de ikinci bir genelge yayınlayarak seçimlerin hangi koşullarda yapılacağı bildirilmiş ve meclisin açılması için süreç hızlandırılmıştır. Bu genelgede, memleketin içinde bulunduğu şartlar dikkate alınarak sancaklardaki nüfus oranları dikkate alınmadan her sancaktan 5 milletvekilinin seçilmesi esası benimsenmiştir.

19 Mart 1920 genelgesine göre Erzincan'dan bütün imkânlarıyla Milli Mücadeleye destek veren 5 milletvekili seçilmiştir. Mondros sonrasında yaşanan işgallere tepki göstermekte gecikmeyen Erzincan halkı, bölgedeki Ermeni faaliyetleri başta olmak üzere düşmana karşı yapılan mücadelelerde önemli görevler üstlenmiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerine delege göndererek ülkenin geleceği adına atılacak adımlara destek vereceğini de gösteren Erzincan halkı, işgallere sessiz kalan İstanbul hükümetine cephe almaktan da çekinmemiştir. Bu mebuslar Milli Mücadele sonrasında yeni Türk Devleti'nin şekillenmesi sürecinde önemli inkılâplara imza atan II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almamışlardır.

Kurucu Meclisteki Erzincan milletvekilleri bu dönemde ülke genelini ilgilendiren meselelerin yanında Erzincan halkının sorunlarını da meclise taşımışlardır. Her biri renkli bir kişiliğe sahip olan Erzincan mebuslarından Osman Fevzi (Topçu) Efendi 1908'de toplanan Osmanlı Mebusan Meclisinde Erzincan'ı temsil etmiştir. Bir Nakşibendi postnişini olan Şeyh Hacı Ahmet Fevzi (Baysoy/Fırat) Efendi Erzurum Kongresi'ne Erzincan delegesi olarak katılmıştır. Milli Mücadeledeki katkılarından dolayı yeşil şeritli istiklal madalyası sahibi Mehmet Tevfik (Kütükbaşı) Bey, birinci dönem TBMM'de Erzincan'ı temsil etmiştir. Diğer Erzincan mebusları Mehmet Emin (Lekili) Bey ve Hüseyin (Aksu) Bey birinci dönem TBMM'de Erzincan'ı temsil eden milletvekilleri içerisinde en dikkat çekici isimler olmuştur. Bu dönemdeki Erzincan milletvekilleri sadece kendi bölgeleriyle ilgili sorunları değil, memleketin temel sorunlarını da gündeme getirmiş ve çözüm bulunmasında katkı sağlamışlardır. Erzincan milletvekillerinin komisyonlarda aldıkları görevler, verdikleri kanun teklifleri ve yaptıkları konuşmalar dikkate alındığında TBMM'de önemli görevler ifa ettikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Erzincan Mebusları, TBMM, Milli Mücadele, Kurucu Meclis

* Doktor Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, acakirbas@nevsehir.edu.tr

ERZİNCAN NATIONAL ASSEMBLY AND POLITICAL ACTIVITIES IN THE FIRST TERM

ABSTRACT

While the National Struggle Period I executed successfully built the new Republic of Turkey Grand National Assembly of Turkey was opened in Ankara on 23 April 1920. The years 1920-1923 are extremely important both for the administration and administration of the National Struggle and for the construction of the new state. For this purpose, the deputies elected to the first term of the National Assembly and the activities of these deputies also draw attention. Mustafa Kemal Pasha, who realized that the Turkish nation was wanted to be considered as the road after the official occupation of Istanbul, announced on March 17, 1920 that a new parliament would be opened to the army commanders as the Head of the Delegation. Then, on 19 March 1920, a second circular was announced and the conditions under which the elections would be held were announced and the process for the opening of the parliament accelerated. In this circular, considering the conditions of the country, the principle of selecting 5 deputies from each banner without adopting the population ratios in the banner is adopted.

According to the 19 March 1920 circular, 5 deputies were elected from Erzincan with all their means to support the National Struggle. The people of Erzincan, who were not delayed in reacting to the invasions after Mondros, played important roles in the struggle against the enemy, especially the Armenian activities in the region. Erzurum and Sivas Congresses by sending delegates to support the steps taken in the name of the country's future to show that the people of Erzincan, invasion of the silent Istanbul government did not hesitate to take the front. These deputies after the National Struggle in the process of shaping the new Turkish State important reforms in the II. They take place in the Grand National Assembly of Turkey Period.

In this period, the Erzincan deputies in the Constituent Assembly carried the problems of the people of Erzincan to the parliament in addition to the issues concerning the country in general. Osman Fevzi (Topçu) Efendi, one of the Erzincan deputies, each of whom had a colorful personality, represented Erzincan in the Ottoman Assembly Dept. in 1908. Şeyh Hacı Ahmet Fevzi (Baysoy / Fırat) Efendi, a Nakşibendi postniche, participated in the Erzurum Congress as a delegate of Erzincan. Mehmet Tevfik (Kütükbaşı), who was awarded the Green Ribbon Medal for his contribution to the National Struggle, represented Erzincan in the first term of the Turkish Grand National Assembly. Other Erzincan deputies Mehmet Emin (Lekili) Bey and Hüseyin (Aksu) Bey were the most prominent names among the deputies representing Erzincan in the first term of the Turkish Grand National Assembly. During this period, Erzincan deputies brought not only problems related to their regions but also the main problems of the country and contributed to finding solutions. When the duties taken by the Erzincan deputies in the commissions, the law proposals and the speeches they made, it can be said that they have performed important duties in the TGNA.

Keywords: Erzincan, Erzincan Deputies, Parliament, National Struggle, Constituent Assembly

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin parlamenter sisteme geçmesi toplumsal gelişmelere bağlı olarak XVII. yüzyılın sonunda mümkün olmuştur. Askeri alanda yaşadığı başarısızlık ve kuvvetler dengesinin aleyhine bozulması Osmanlı Devletini yeni arayışlara yönetmiştir. Bu çerçevede dengeyi yeniden lehine çevirebilmek için askeri alanlarda batıdan esinlenerek reformlar yapılmıştır. Bu girişimler istenilen neticeyi vermeyince devletin parçalanmasının önüne geçmek için dönemin aydınlarının tavsiyeleri üzerine monarşik yapının değiştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. 1876 Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Kanunu-i Esasi kabul edilmiş ve anayasal düzene geçilmiştir. Böylece kısmi de olsa Meclis-i Mebusan seçimleriyle halkın yönetime katılması sağlanmış ve parlamenter sisteme geçilmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) başlayınca padişah II. Abdülhamid Kanun-u Esasi'nin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak Meclisi kapatmıştır.

Bu dönemde her ne kadar Kanun-u Esasi yürürlükte olsa da parlamento kapalı olduğu için halkın iradesi söz konusu değildir. 1908'de gelişen olaylar çerçevesinde II. Abdülhamid hürriyetin ilanı ile tekrar Meclis-i Mebusan'ın açılmasına onay vermiştir. Fakat yönetimi ele geçiren İttihatçılar kısa sürede dengeleri altüst ederek ülkeyi savaşa sürüklemiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında itilaf devletlerinin baskısı altında Meclis-i Mebusan çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. İtilaf devletlerinin baskılarına dayanamayan Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu arada işgallerle birlikte Anadolu'da milli direniş başlamış ve başta bölgesel olarak düşmana karşı halk kendisini savunma kararı almıştır. İstanbul'da yeni hükümeti kurma görevi Anadolu'da teşekkül eden milli mücadeleye ılımlı olan Ali Rıza Paşa'ya verilmiştir. Ali Rıza Paşa Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya gönderdi. Burada yapılan görüşmeler neticesinde yapılan protokoller gereği Meclis-i Mebusan'ın açılması kararlaştırıldı.[1] Seçim kararnamesi 7 Ekim 1919 tarihinde yayınlandı. Buna göre işgal edilmemiş yerlerde her 50.000 erkek nüfusun bir milletvekili çıkarması esasına göre seçimler yapılarak 164 mebus Meclis-i Mebusan'a gönderilmiştir.

Meclis-i Mebusan Mustafa Kemal'in bütün itirazlarına rağmen 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılmıştır. Kongreler sürecinde ortaya çıkan milletin bağımsızlık bildirgesi olan Misak-ı Milli esasları meclis gündemine alarak görüşmüş, müzakere edilmiş ve 28 Ocak 1920'de kabul edilmiştir. Mecliste kabul edilen kararlar 17 Şubat 1920'de millete ve dünya kamuoyuna duyurmak maksadıyla meclis matbaasında basılarak halka dağıtılmış ve ayrıca gazetelere de verilmiştir.[2] Ardından Fransızcaya çevirisi yapılarak 24 Şubat 1920'de Avrupa Parlamentolarına da gönderilmiştir. Bu gelişmeler üzerine itilaf devletleri alınan kararları içine sindiremeyerek 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal kararı alır ve Meclis-i Mebusan'ı da dağıtarak bazı mebusları tutuklatarak Malta'ya sürgüne göndermiştir.

İstanbul Hükümetinin baskı altına alınıp Meclisin dağıtılması üzerine Amasya Genelgesinde alınan karar gereği Anadolu'da yeni bir meclisin toplanması fikri uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de bütün vilayetlere, liva ve kolordu komutanlıklarına gönderdiği telgraf emri ile Ankara'da oluşturulacak meclis için seçimlerin ivedilikle yapılmasını istemiştir. Seçimlerin mevcut kanunlar çerçevesinde icra edilerek her livadan beşer aza seçilerek Ankara'ya gönderilmesi istenmiştir. Mustafa Kemal gönderdiği telgrafta "Ankara'da salahiyeti fevkaladeye malik

[1] Ahmet Demirel, İlk meclisin Vekilleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.35-36.
[2] Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Matbaası, Ankara, 1970, s. 81.

bir meclis, umuru milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir" ifadesiyle kurulacak meclisin olağanüstü yetkilere sahip olacağını bildirmiştir.[3]

Seçimler bazı kaynaklarda iki dereceli olarak yapıldığı ifade edilse de uygulamada tek dereceli olarak yapılmıştır. Zaman darlığı sebebiyle tek dereceli gizli oy mutlak çoğunluk usulüne göre gerçekleştirilmiştir.[4] Seçimlerde sancaklar seçim bölgesi kabul edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Osmanlı Meclis-i Mebusanından 92, Malta'ya sürgün edilenlerden 14 ve 19 Mart tebliğiyle yapılan seçimlerden gelen 252 toplamda 337 mebustan oluşmuştur.[5] Ancak mevcut koşullar ve imkânsızlıklar sebebiyle yeni seçilenlerden 104, İstanbul'dan gelenlerden 23 mebus olmak üzere toplamda 127 üyenin hazır bulunduğu TBMM 23 Nisan 1920 tarihinde halkında katılımıyla büyük bir coşkuyla açılmıştır.[6]

Birinci TBMM açılışına dair Bursa mebusu hatıratında şu ifadelere yer vermiştir:[7] "23 Nisan 1336 sabahı bütün Ankara halkı sokaklara dökülmüştü. Bilhassa Hacı Bayram Camii civarı mahşeri bir kalabalık tarafından işgal edilmekle kalmamış civar evlerin içleri ve hatta kiremitlerine varıncaya kadar kadın, erkek ve çocuklarla dolmuştu. Bunlar camiden itibaren başlayacak merasimi seyre gelmişlerdi. Gerek bu cami ve gerek diğer camilerin minarelerinden ezanlar, tekbirler, selâtü selamlar okuyan müezzinlerin ahenktar sesleri durup dinlenmeden Cenab-ı Hakka karşı niyaz ve temennilerde bulunuyordu. Öğle namazını müteakip camiden çıkan bütün mebuslar başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, adeta bir kıta-i askeriye nizamında dizili olarak Millet Meclisi binasına doğru ilerlemeye başladılar. Mahzun fakat vakur çehrelerinde okunan azim ve iman ile halk safları arasından geçip Meclis binasına geldiler. Burada dualar okundu ve kurbanlar kesildi. Bunu takiben Meclise mektep sıralarından ibaret bulunan yerlerimize oturduk."

TBMM, meclis iç tüzüğüne uygun olarak çalışmalarına başlamıştır. Buna göre meclis başkanı seçilene kadar meclise en yaşlı üye geçici olarak başkanlık yapmış ve en genç dört üye de kâtiplik görevini üstlenmiştir.[8] Bu çerçevede en yaşlı mebus Sinop Milletvekili Şerif Bey başkanlığında ilk birleşim oturumu 115 milletvekilinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu oturumda meclis başkanı Şerif Bey "Saygıdeğer hazır bulunanlar; Hilafet ve Hükümet merkezinin geçici kaydıyla yabancı kuvvetler tarafından işgal edildiği, her bakımdan kısıtlandığı bilinmektedir. Bu vaziyete baş eğmek, milletimizin kendisine teklif edilen yabancı esaretini kabul etmesi demektir. Ancak tam bağımsızlık ile yaşamak kararlılığında olan ezelden beri hür ve bağımsız yaşayan milletimiz bu esaretini kesin ve kararlı bir biçimde reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclisini vücuda getirmiştir. Bu yüce meclisin reisi sıfatıyla ve Allah'ın yardımıyla milletimizin iç ve dış tam bağımsızlığı dâhilinde, geleceği bizzat düzenleyerek ve bütün dünyaya ilan ederek Millet Meclisini açıyorum." sözleriyle TBMM'nin açılışıyla birlikte yeni bir sürecin başladığını ifade etmiştir.[9] Şerif Bey'den sonra söz alan Mustafa Kemal mütarekeden itibaren meclisin açılışına kadar geçen süreci özetleyerek bu meclisin yapısı ve çalışma

---

[3] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt 1, MEB Yayınları, İstanbul, 1970, s. 421-422.
[4] Mehmet Ö. Alkan, "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri", Anayasa Yargısı Dergisi, 23 (2006), s. 153.
[5] Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", Toplumsal Tarih, 64 (Nisan 1999), s. 22. Ayrıca mebus sayıları hakkında farklı kaynaklarda farklı rakamlara rastlamak mümkündür. Bu konuda detaylı bilgi için Ahmet Demirel, Birinci Mecliste Muhalefet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 86-92. adlı çalışmasına bakılabilir.
[6] Ahmet Demirel, Birinci Mecliste Muhalefet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 91.
[7] Emin Erkul, Operatör Doktor Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları, Hazırlayan: Melih Tınal, Zeus Kitabevi, İzmir, 2011, s.61-62.
[8] İhsan Güneş, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Anadolu Üniversitesi Basımevi Yayınları, Eskişehir, 1985, s.24.
[9] TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.1, s.2.

esasları hakkında bilgi vermiştir. Ardından meclis başkanlığı seçimleri yapılarak Mustafa Kemal Paşa çoğunluğun oyunu alarak TBMM ilk meclis başkanı seçilmiştir.

24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa kürsüye gelerek kuvvetler birliği esasına dayanan, bütün yetkilerin mecliste toplanmasını ve hükümet işlerinin meclis tarafından yürütülmesini kapsayan bir önergeyi açıklamış ve bu önerge meclis tarafından kabul edilerek meclis yasama faaliyetlerine başlamıştır.[10]

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk milletini adına kurtuluş mücadelesini gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Türkiye'nin ilk Millî Meclisi olması itibariyle "Birinci Meclis" olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kurtuluş savaşının zaferle sonuçlandırılması ve yeni Türk devletinin temelini attığı için "Kurucu Meclis" ve Türk milletinin millî ruhunu temsil ettiği için "Kuva-yi Milliye Meclisi" olarak vasıflandırılmaktadır.[11] TBMM başlangıçta "Büyük Millet Meclisi" "Meclis-i Ali" gibi isimlerle tanımlanmış ise de kendisini ve çalışmalarını teminat altına almak için hazırlanan Hıyanet-i Vataniye Kanunu önerisinde ilk kez "Büyük Millet Meclisi" ismiyle anılmış ve bundan sonra da bu isim tescillenmiştir.[12] Kasım 1920'den sonraki resmi yazışmalarda Mustafa Kemal Paşa ve bakanlıkların "Türkiye Büyük Millet Meclisi" tabirini kullandıkları görülmektedir.[13]

Birinci Meclis yapı itibariyle siyasi partilerin olmadığı bir meclistir. Ancak bir siyasi parti olmamasına rağmen farklı düşünce ve fikirde olan milletvekilleri mecliste farklı simlerdeki gruplarda temsil ediliyordu. Birinci Meclis'teki gruplaşmalar Tesanüt, Islahat, İstiklal, Müdafaa-i Hukuk ve Halk Zümresi olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca bazı mebuslar hiçbir grupta yer almayarak bağımsız kalmışlardır.[14] Her ne kadar mecliste farklı düşünce ve fikirler söz konusu olsa da bütün mebusların birleştiği ortak düşünce Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sağlam temeller üzerine kurulması olmuştur. Bu çerçevede bütün mebuslar ortak hedef olarak Misak-ı Milli ilkelerine bağlı kalarak tam bağımsızlığın sağlanması yolunda çalışılacaklarını belirtmiştir. 23 Nisan 1920'de açılan ve çalışmaya başlayan Birinci Meclis, 1 Nisan 1923 tarihinde seçim kararı almış ve son toplantısını 16 Nisan 1923'de yapmıştır.

1. Birinci Dönem TBMM'de Erzincan Milletvekilleri

Mondros mütarekesinden sonra Anadolu'da yaşanan işgallere tepki göstermekte gecikmeyen Erzincan halkı, milli mücadele sürecinde önemli görevler üstlenmiştir. Erzurum ve Sivas Kongresi'ne delege göndererek memleketin kurtarılmasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almıştır. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'da başlayan yeni devletin kurulması sürecinde 19 Mart tebliği çerçevesinde Erzincan'da yapılan seçimlerle beş milletvekili seçilerek Ankara'ya gönderilmiştir.

Erzincan'da seçimler 1920'de yapılmış ve seçimler neticesinde 5 milletvekili seçilmiştir. Seçilen Erzincan milletvekilleri sicil numarasına göre; 152 Emin Bey (Mehmet Emin Lekili), 153 Hüseyin Bey (Hüseyin Aksu), 154 Osman Fevzi Efendi (Osman Fevzi Topçu), 155 Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi (Ahmet Fevzi Baysoy/Fırat) ve 156 Tevfik Bey (Tevfik Kütükbaşı)'dir. 23 Nisan 1920'de açılan meclise Osman Fevzi Efendi dışındakiler 28 Nisan'da katılırken, Osman Fevzi Efendi çok sonra 22 Ağustos'ta katılmıştır. Erzincan milletvekillerinin mazbataları TBMM'nin 3 Mayıs 1920 pazartesi

[10] Demirel, a.g.e., s.157.
[11] Mustafa Küçük, "Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.9.
[12] TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.1, s.143.
[13] Güneş, a.g.e., s. 71.
[14] Demirel, a.g.e., s.213.

günü onuncu içtima birinci celsede onaylanmıştır.[15] Erzincan Milletvekillerinden Emin ve Hüseyin Beyler İkinci Grupta, Şeyh Hacı Fevzi Efendi ile Tevfik Bey Bağımsız, Osman Fevzi Efendi ise Birinci Grupta yer almıştır. Bağımsız grupta yer alanlar Mustafa Kemal Paşa'ya daha yakın durmuş ve mecliste ondan yana oy kullanmışlardır.

1.1. Mehmet Emin Bey (Mehmet Emin Lekili) Hayatı ve Meclis Çalışmaları

Mehmet Emin Bey 1883 yılında (1299) Bursa'da doğmuştur. Babası Sadrettin Bey, annesi Melaike Hanımdır. Temel eğitimini Bursa'da tamamladıktan sonra liseyi 1903 yılında İstanbul'daki Nümune-i Terakki İdadisinde tamamlamıştır.[16] İlk memuriyet görevine 27 Şubat 1907'de Kastamonu Bayındırlık Müdürlüğünde başlamıştır. Altı yedi ay bu görevi yürüttükten sonra Dâhiliye Nezaretine geçerek Göl Bucak Müdürlüğüne atanmıştır. Bir süre bu görevi icra ettikten sonra 3 Mayıs 1910'da Kiğı'ya Kaymakamlık olarak görevlendirilmiştir. 1913 yılında Bursa'ya İskân ve Göçmenler Memurluğuna atanmadan önce Dirik, Palu ve Cizre'de Kaymakamlık yapmıştır. İskân memurluğunu bir yılda Halep'te devam ettiren Emin Bey, Birinci Dünya Savaşı sürecinde boş kalmıştır. Milli Mücadele döneminde 1919 yılında Pülümür Kaymakamlığı görevine atanmış bu görevi devam ederken Birinci TBMM'de Erzincan milletvekili seçilmiş ve 28 Nisan 1920'de Meclise katılmıştır.[17]

Mehmet Emin Bey'in milletvekilliği 1. dönem sonunda bitmiş, 2. dönemde tekrar seçilmemiştir. Milletvekilliğinden sonra bir süre Erzincan Askeri Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Demiryolu inşaatında taşeronluk da yapan Emin Bey, 1939-1944 yıllarında Devlet Su İşleri Hatay ve Erzincan Bölge Müdürlüklerinde Hesap Memuru ve Mutemet olarak çalışmıştır. 1944-1949 yıllarında ise Su İşleri Merkez Tahakkuk memurluğuna nakledilmiş 1949 yılında buradan istifa ederek ayrılmıştır. Emin Bey 28 Aralık 1950'de Erzincan'da vefat etmiştir. Emin Bey evli ve altı çocuk babasıdır.[18]

Mehmet Emin Bey milletvekilliği süresince Meclis çalışmalarında İrşat, Bütçe, İçişleri, Bayındırlık, PTT ve İç Tüzük komisyonlarında görev almıştır. Mecliste 11' i gizli celselerde olmak üzere toplam 62 kez söz alarak kürsüye çıkıp çeşitli konularda konuşma yapmıştır. [19] Gizli celselerde yaptığı konuşmalar Koçgiri- Ümraniye hadiseleri, Nurettin Paşa'nın görevden el çektirilmesi ve muhakeme edilmesi, İstiklal Mahkemesi kurulması, Pontus meselesi, Mudanya Konferansı gibi mühim konularda görüş beyan etmiştir.[20] Bunun dışında Erzincan memurlarının maaşlarını alamadıkları, Mahmut Celal Bey'in İzmir olayları hakkındaki nutkunun yayınlanması, Gümrük tarifeleri, Bayram sebebiyle meclisin tatil edilmesi, Erzincan Muhasebecisine telgraf ve Pursaklar köyünde ortaya çıkan veba hastalığı konularında 6 önerge ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na bir madde eklenmesi hakkında da bir teklif vermiştir. Birinci dönem Erzincan Milletvekilleri içerisinde en aktif olarak Meclis çalışmalarına katılan, söz alıp kürsüde düşüncelerini paylaşan Mehmet Emin Bey olmuştur.

---

[15] TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.10, s.193.

[16] Hüseyin Bulut, "Kurucu Mecliste Erzincan Milletvekilleri", Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,1998, s.233.

[17] TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 152; Fahri Çoker, Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem,(1920-1923) Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s.379.

[18] Çoker, a.g.e., s.380.

[19] TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 152.

[20] TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt2, Birleşim 85, s.248; TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, Cilt2, Birleşim 145, s.623; TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt3, Birleşim 91, s.739.

1.2. Hüseyin Bey (Hüseyin Aksu) Hayatı ve Meclis Çalışmaları

Hüseyin Bey, Abas Uşağı Aşireti reisi Mir Hüseyinzade Seyyid Ali Ağa ile Fatıma Hanım'ın oğlu olarak 1893 (1309) yılında Erzincan'da doğmuştur.[21] Temel eğitimini Erzincan Rüştiyesinde tamamladıktan sonra eğitimine devam edememiş ve aileden toprak sahibi olduğu için tarım ve hayvancılık ile meşgul olmuştur. Birinci Dünya Savaşında Rusların Erzincan'a kadar ilerlemesi üzerine aşiretinden topladığı adamlarıyla milis kuvveti oluşturmuş ve Tercan bölgesinde mücadele etmiştir. Milli Mücadele sürecinde bölgede asayişin korunması için milis kuvvetleriyle gerekli tedbirleri almıştır. 1920 seçimlerinde Erzincan'dan milletvekili seçilerek Meclisin en genç (27 yaşında) milletvekillerinden birisi olmuştur. 28 Nisan'da Meclise katılmış ise de bölgedeki kurtuluş mücadelesi devam ettiği için 27 Mayıs 1921'e kadar izinli sayılmıştır. Bir süre Meclis faaliyetlerine dâhil olduktan sonra 10 Şubat 1922'de yeniden altı ay izin alarak Meclisten uzak kalmıştır. 1923 yılında Milletvekilliği sona erince tekrar topraklarında tarımla uğraşmaya devam eden Hüseyin Bey, siyasetten kopmamış Erzincan Meclis-i Umumi azalığı görevini dört yıl kadar yürütmüştür. Ardından 1928'de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) üye olarak Çağlayan kasabasında Bucak Başkanlığı, Türk Tayyare Cemiyeti ve Ziraat Odası üyeliği görevlerinde bulunmuştur.[22]

Hüseyin Bey Milli Mücadele sürecinde Erzincan'da asayişin temini için oluşturulan müfrezeler komutanlığına fahri olarak Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile atanmıştır. Hüseyin Bey, mebusluk görevi devam ederken komuta ettiği müfrezelerin Seyyar Jandarma Birliği'ne dönüştürülmesi üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından Seyyar Jandarma Komutanlığına atanmıştır.[23]

Dersim olayları sonrasında Bakanlar Kurulu'nun 6 Ağustos 1938 tarih ve 2/9409 sayılı kararıyla bölgedeki aşiret reislerinin batıya sürülmesi sırasında Hüseyin Bey de önce Kastamonu'ya sürgün edilmiştir. Hüseyin Bey 2 yıl kadar Kastamonu'da kaldıktan sonra Bakanlar Kurulunun 22.06.1940 tarih 2/13744 sayılı kararıyla bütün ailesiyle birlikte Kayseri'ye nakledilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzalı ilgili kararnamede nakil gerekçesi olarak ticaret yaparak geçimini sağlayacağı ve çocuklarının lise tahsilinin Kayseri'de daha münasip olacağı düşüncesiyle ailesiyle birlikte nakilleri uygun görüldüğü bildirilmiştir.[24] Hüseyin Bey 1947 yılına kadar uzunca bir süre burada ikamet etmek zorunda kalmıştır.

Hüseyin Bey'in sürgün edilme sebebi 1926'dan 1938 yılına kadar aralıklarla devam eden Dersim İsyanıdır. 1938 yılında hükümet asayiş tedbiri olarak bölgedeki aşiret reislerini sürgüne gönderirken isyan ile hiçbir şekilde bağlantısı olmamasına rağmen tamamen tedbir amaçlı olarak eski mebus Hüseyin Bey'i de buna dâhil etmiştir. Erzincan CHP İdare Heyeti Reis Vekili Fevzi Ulusoy 30 Eylül 1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda Hüseyin beyin akıbeti hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:[25]"Mumaileyh (Hüseyin Aksu) her ne kadar Birinci Devre Mebuslarından ise de, 1938 senesinde diğer aşiret reisleri gibi garbe sevk edilmiştir. Bu sevkine sebep bulunduğu Girlevik mıntıkası ve civarındaki köylerde Dersim aşiretleri ile muhabere ve irtibat teminidir. Esasen kendisi de Abbas uşağına mensup aşiret reislerinden olduğu bi't-tetkik anlaşılmıştır. " Hüseyin Bey bizzat isyanla bir ilgisi olmadığını yazdığı birçok

[21] TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 153
[22] Salih Özkan, "Cumhuriyet Döneminde Sürgünler ve Erzincan Milletvekili Hüseyin Aksu'nun Kayseri'ye Sürgün Edilişi", IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildiriler, 10-11 Nisan 2003, Kayseri, s.404.
[23] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.521.2091.1.
[24] BCA, 30.18.01.13.30.17. ; BCA, 30.18.1.2/91-59-4.
[25] BCA, 490.01.521.2091.1.

dilekçesinde ifade etmesine rağmen kendisine kini olanların attığı bir iftira olduğunu belirtmiştir.

Sürgün hayatında oldukça zor günler geçiren Hüseyin Bey Erzincan'daki mal ve çiftliklerini Kastamonu Valiliğine başvurarak tasfiyesini istemiş ve oradan gelen para ile bir süre idare etse de maddi olarak çok zor duruma düşmüştür. Başbakana yazdığı mektupta durumundan bahsederek ata topraklarına dönmek için müsaade istemiş ise de buna olumlu bir yanıt alamamıştır. Kayseri'ye hangi sebepten dolayı nakledildiğine dair bir bilgiye rastlanılamamıştır. Kayseri'ye geçtikten sonra CHP Genel Sekreterliğine ekonomik olarak zor durumda olduğunu ve kendisine bir iş verilmesi yolunda dilek vermiştir. Buna istinaden kendisine geçici olarak Bina Tahrir Komisyonu Reisliği görevi verilmiştir. Bu görev geçici olduğu için bir süre sonra yeniden işsiz kalmış ve yine CHP Genel Sekreterliğine yardım talebinde bulunmuştur. 21.11.1939'da CHP meclis grubunda kabul edilen "İlk Devre Millet Meclisi azalarından olup muhtaç durumda olanlara yardım edilmesi" hükmünden yararlanmak istemiştir. Dilekçesinde ilk devre mebuslarından olduğunu, Milli Mücadele yıllarında ve sonrasında devlete birçok hizmetlerde bulunduğunu, bunlara dair bir çık takdirname belgesinin yanında olduğunu, hiçbir gelirinin bulunmadığını ve 15 nüfuslu ailesini geçindirmekte zorlandığını ifade etmiştir.[26] 1939 yılında başvurduğu yardım talebine 1944'te yardım edilecekler listesine alındığına dair karar açıklanmış ve ilk yardımı 1945 yılında İş Bankası aracılığıyla ancak alabilmiştir. Hüseyin Bey 1947'de sürgün durumunun kaldırılması yönünde yeniden girişimlerde bulunmuş, ancak 05.05. 1947 tarih ve 3/5777 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla bunun mümkün olmadığı ifade edilmiştir.[27]

Hüseyin Bey'in hangi tarihte sürgünden döndüğü kaynaklarda net olarak tespit edilememiştir. Hüseyin Bulut'un "Kurucu Mecliste Erzincan Milletvekilleri, Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,1998, s.227-258." adlı çalışmasında Hüseyin Bey'in oğlu Emekli Maden Mühendisi Veli Aksu ile 24 Eylül 1996 tarihinde Girlevik köyündeki ikametgâhında babası hakkında görüştüğünü ve Milletvekili olmadan önceki hayatı hakkında babasından dinlediklerini aktarmıştır. Ancak bu görüşmede de Hüseyin Bey'in ne zaman sürgünden döndüğüne dair bir bilgi yer almamaktadır.[28]

Evli, 7 si erkek 3 ü kız olmak üzere on çocuk babası olan Hüseyin Bey 12 Aralık 1976'da vefat etmiş ve cenazesi Erzincan'da Girlevik köyünde toprağa verilmiştir.[29]

Hüseyin Aksu'nun Meclis çalışmalarına baktığımızda bölgenin asayişini temin etme yolunda milis kuvvetlere komuta etme görevi yanında bölgesinin sorunları hakkında 4 teklif ve 7 önergesi bulunmaktadır. Bu önerge ve teklifler yol tamiratları, haksızlığa uğrayanların mağduriyetinin giderilmesi ya da affedilmesi gibi bölgesel sorunlara dair olmuştur. 1922 yılında Necmettin Sahir Sılan'ın 1921-1923 yıllarında ilk TBMM üyelerine yaptığı ankette "Ulusal bağımsızlık savaşının verimli olması neye bağlıdır?" sorusuna Hüseyin Bey, "Ulusal bağımsızlık savaşımızın bolluklu olması din ve vatan uğruna daima namuslu çalışmaya bağlıdır" cevabını vermiştir.[30]

[26] BCA, 490.01.521.2091.1.
[27] Özkan, a.g.m., s.409-410.
[28] Hüseyin Bulut, "Kurucu Mecliste Erzincan Milletvekilleri", Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,(1998), s.227-258.
[29] Özkan, a.g.m., s. 405.; Çoker, a.g.e., s.378.
[30] İlk Meclis Anketi, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Yayın No: 100, Ankara, 2004, s.149.

1.3. Osman Fevzi Efendi (Osman Fevzi Topçu) Hayatı ve Meclis Çalışmaları

Osman Fevzi Efendi 1861 (1277) yılında Erzincan'da doğmuştur. Babası Topçuzade Hacı Sıddık Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır.[31] İlk eğitimini özel olarak babası ve bölgedeki medrese hocalarından tamamlamıştır. İslami ilimlerde kendisini geliştirmiş, Arapça ve Farsça öğrenerek müderrislik icazetini almıştır. 13 Kasım 1894'de Erzincan'a müftü olarak görevlendirildi. Bu görevini Osmanlı Mebusan Meclisine Erzincan Mebusu seçildiği 1 Kasım 1908 tarihine kadar yürütmüştür. Erzincan'da Müftülük yaptığı dönemde Sultan Abdülhamid karşıtı vaaz verdiği gerekçesiyle mahkeme yoluyla üç ay süreyle Erzurum'a sürülmüştür. 1912 yılında Meclisin kapanması ardından Erzincan'a dönerek Ulu Cami'de vaizlik yapmıştır. 8 Ağustos 1918'de yeniden Erzincan müftülüğüne atanmıştır. [32]

Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'da düşman işgaline karşı başlayan direnişi örgütlemek için kurulan Erzincan Müdafaayı Hukuku Milliye Cemiyeti kurucularından birsi olan Osman Fevzi Efendi, cemiyetin başkanlığına seçilmiştir. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaayı Hukuk Milliye Cemiyeti'nin Erzurum kongresine Erzincan'ı da davet etmesi üzerine Cemiyet Başkanı Osman Fevzi Efendi Erzincan merkezden Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi ile birlikte kongreye katılacaklarını bildiren bir telgraf göndermiştir.[33] Milli Mücadele sürecinde Ankara Müftülüğünce hazırlanan fetvaları desteklemiş ve bölgesinde halkında bu mücadeleye katılması hususunda bütün gücüyle çalışmıştır.

1920 seçimlerinde Erzincan Milletvekili seçilen Osman Fevzi Efendi 22 Ağustos 1920'de TBMM'ye katılmıştır. Mecliste Şer'iye-Evkaf, İrşad ve Bütçe komisyonlarında görev almıştır. Milletvekilliği süresince Antep memurlarına zam yapılması, Koçgiri aşiretinin Alişir ve kardeşleri dışında affedilmesi ve İdam edilen Abdullah'ın ailesine yardım edilmesi konularında teklif sunmuştur. Osman Fevzi Efendi'nin TBMM'de 3 de önergesi bulunmaktadır. Bunlar; Erzincan'daki Şavak fabrikasının yeniden ihya edilmesi, Erzincan'da Darü'lhilafe medresesinin açılması ve kuduz köpekler dışındaki köpeklerin itlaf edilmemesi hakkında olmuştur. Bunların dışında 8'i gizli celsede olmak üzere 31 kez söz alarak çeşitli konularda konuşma yapmıştır.

Koçgiri isyanı sırasında TBMM tarafında halkı aydınlatmak ve teskin etmek maksadıyla Osman Fevzi Efendi görevlendirilmiştir. Bu görev süresince izinli olarak bölgede bulunmuş ve ardından meselenin çözümüne dair düşüncelerini Mecliste paylaşmıştır.[34]

Osman Fevzi Efendi sadece birinci dönemde milletvekilliği yapmış, 1923'ten sonra Erzincan'a dönerek 26 Mayıs 1926'da Müftülükten emekli olmuştur. 27 Aralık 1939 Erzincan depreminde vefat etmiş mezarı Terzi Baba kabristanında bulunmaktadır. Osman Fevzi Efendi evli ve 6 çocuk babasıdır.[35]

1.4. Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi (Ahmet Fevzi Baysoy/Fırat) Hayatı ve Meclis Çalışmaları

Birinci TBMM'nin en renkli simalarından birisi olan Şeyh hacı Fevzi Efendi 1864[36] (1280)'de Erzincan'da doğmuştur. Babası Nakşibendi Dergâhı Postnişini Şeyh Hacı Gazi

---

[31] TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 154
[32] Bulut, a.g.m., s.230. Hüseyin Bulut, "Erzurum Umumi Kongresine Katılan Erzincan Murahhasları", Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,(1998),s.166.
[33] Kadir Aşcı, Şeyh Hacı Fevzi Efendi, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 130-133.
[34] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Dönem 1, Birleşim 85, Cilt 2, s.251-252.
[35] Çoker, a.g.e., s.384; Bulut, Kurucu Meclis, s. 230; Bulut, Erzurum Umumi, s.167.
[36] Doğum Tarihi birçok kaynakta 1864 olarak verilmektedir. Ancak Şeyh Ahmet Fevzi Efendi hakkında kapsamlı bir çalışma yapan Kadir Aşcı "Şeyh Ahmet Fevzi Efendi" çalışmasında doğrusunun 1861 olduğunu

Mustafa Fehmi Efendi, annesi Gülsüm (Ümmügülsüm) hanım'dır. Babasından ve özel medrese hocalarından din bilgisi ve Arapça dersleri alarak yetişmiştir. Babasının kendisine lala olarak görevlendirdiği Aşçı İbrahim Dede Mevlevi tarikatına mensup olması hasebiyle Nakşilik yanında Mevleviliği de öğrenmiştir.[37] Babasının ölümünden sonra onun yerine geçen Fevzi Efendi Abdülhamid karşıtı olması sebebiyle 1887'de Şam'a sürgün edilmiştir. Bu konuda Aşcı biyografik çalışmasında sürgün hadisesinin Şam'daki lalası Aşçı İbrahim Dede'yi ziyaret olarak vermektedir. Bu iddiasını Aşçı İbrahim Dede'nin Hatıraları, Osmanlı Arşiv vesikaları (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MTV. Dosya No: 18-3) ve mektuplar ile desteklemektedir.[38]

Şam'daki faaliyetlerini tamamlayan Fevzi Efendi 1894'te tekrar Erzincan'a dönmüştür. Bu arada Birinci Dünya Savaşı esnasında Rusların Erzincan'ı işgaline karşı pasif direniş gösterdiği için tutuklanarak Tiflis'e götürülmüştür. Tiflis'teki esaret hayatından 9 ay sonra kaçarak kurtulmuş ve 1918'de yeniden Erzincan'a dönmüştür.[39]

Şeyh Hacı Fevzi Efendinin siyasi hayatı 1919 seçimlerinde Erzincan adına aday gösterilmesiyle başlamıştır. Bu seçimlerde diğer adaylardan Hacı Rauf Beyzade Halil Bey toplam 52 oy alarak Erzincan mebusu olmuştur. Üçüncü aday ise Erzincan Müftüsü Osman Fevzi Efendi ise 1919 seçimlerinde bir oy ile sonuncu olmuştur. Şeyh Hacı Fevzi Efendinin oyu 17 de kalmış ve meclise Halil Bey katılmıştır.[40]

Mondros sonrasında işgallere karşı ortaya çıkan direniş hareketinde halkın örgütlenmesinde din adamlarının önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bunlardan birisi olan Şeyh Hacı Fevzi Efendi Sultan Vahdettin'in yaver olarak halkı işgallere karşı birleştirmek ve mücadeleyi yönetmek üzere bölgeye gönderilen Mustafa Kemal Paşa'yı törenle karşılamıştır.[41]

Doğu illeri adına Erzurum'da toplanacak olan kongreye Erzincan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti adına Erzincan delegesi olarak Cemiyet Başkanı Müftü Osman Fevzi Efendi ile birlikte katılmıştır. Erzurum Kongresi'nin açılış gününü Cevat Dursunoğlu şu sözlerle aktarmıştır:[42] "Azalar birer ikişer kongrenin yapılacağı salona giriyor toplantıda oturacakları yerleri tasarlıyor ve dışarıdaki güzel havayı kaçırmamak için tekrar bahçeye çıkıyorlardı. … Saat onbirde hep birden salona girildi. Mustafa Kemal Paşa ön sıralardan birinde oturan Erzincan Azası Şeyh Hacı Fevzi Efendi'nin yanına oturdu."

Mustafa Kemal Paşa kongre süresince üyelerinden en fazla Erzincan azası Şeyh Hacı Fevzi Efendi ile Seyran Müftüsü Hasan Efendiye ilgi göstermiştir. Şeyh Hacı Fevzi Efendi kongre açılışından itibaren aktif olarak çalışmalara katılmıştır. Kongre Divanı Meclis Reis Vekilliğine aday olmuş 2 oy almıştır. Ardından Program encümenliğine aday olarak 24 oy ile ilk 15 kişilik listeye girmiştir. Ahmet Fevzi Efendi 9 kişilik Nizamname Encümeni'ne de seçilerek kongre çalışmalarına önemli katkı sağlamıştır.[43] Şeyh Hacı Ahmet Fevzi

belirtmektedir. Ayrıca Fahrettin Kırzıoğlu "Bütünüyle Erzurum Kongresi" adlı çalışmasında da 1861 tarihini vermektedir. Soy isim TBMM arşivindeki tercümeihal kâğıdında "Baysoy" olarak geçmektedir. Ancak Mahmut Goloğlu, "Sivas Kongresi", Ankara,1969, s.73 adlı çalışmasında da Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi'nin soyadı "Fırat" olarak geçmektedir. Torunu Önder Baysoy dedesinin doğum tarihini 1864 ve soyadını da Baysoy olarak ifade etmiştir.(Hüseyin Bulut, Erzurum Umumi Kongresi, s.165)

[37] Aşcı, a.g.e., s.7-8, 52.

[38] Çoker, a.g.e., s.377; Aşcı, a.g.e., s. 85-90.

[39] Fahrettin Kırzıoğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, Cilt 3,Ankara, 1993, s.223.

[40] Demirel, a.g.e., s.44; Hüseyin Bulut, Milli Mücadelede Erzincan, Erzincan Belediyesi Yayınları, Ankara, 1997, s.141.

[41] Kırzıoğlu, a.g.e., s. 223.; Yücel Çil, Erzurum Kongresine Katılan Delegeler, Ankara, 2005, s. 170.

[42] Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946, s. 108-109.

[43] Kırzıoğlu, a.g.e., C.2, s. 31-47; Aşcı, a.g.e., s.136-139;

Efendi Temsil Heyeti seçimlerinden de 40 oyla Temsil Heyeti azası olmuştur. 7 Ağustos 1919 tarihli Kongre kararlarının zaptında onun da imzası bulunmaktadır.[44]

Ahmet Fevzi Efendi Erzurum Kongresi sonrasında Erzincan'a dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan Sivas Kongresine katılmak üzere ayrılıp 30 Ağustos 1919'da Erzincan'a gelmiştir. Şeyh Ahmet Fevzi Efendi Mustafa Kemal'i şehrin doğu girişinde törenle karşılamıştır.[45] Mustafa Kemal ve beraberindeki heyet geceyi Erzincan'da geçirip ertesi gün Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendiyi de alıp yola çıkmışlardır. Ancak Çardaklı mevkide Dersimli çetelerin Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'a ulaşmaması için pusu attıkları haberi Şeyh Fevzi Efendiye önceden verilmiş, Fevzi Efendi de yolun güvenliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri aldırmıştır. Bu hadise hem Nutuk'ta hem de Mazhar Müfit Kansu'nun hatıralarında anlatılmıştır.[46]

Temsil Heyeti 2 Eylül 1919'da Sivas'a ulaştıklarında kendilerini büyük bir kalabalık coşkuyla karşılamıştır.[47] 4 Eylül'de başlayan kongre 12 Eylül'de çalışmalarını tamamlamış ve aldığı kararları yayınlamıştır. Temsil Heyeti üyeleri Sivas'taki çalışmalarını tamamlayıp 18 Aralık günü Ankara'ya yola çıkmışlar ise de Şeyh Ahmet Fevzi Efendi memleketi Erzincan'a dönmüştür. Bazı kaynaklarda onunda heyetle birlikte Ankara'ya gittiği iddia edilse de Mustafa Kemal Nutuk'ta meseleyi şu sözlerle açıklamaktadır:[48] "Efendiler, sırası gelmişken arz edeyim ki,(Heyet-i Temsiliye'dekiler) bu kimseler iç bir vakit bir araya gelip birlikte çalışmış değillerdir. Bunlardan İzzet, Servet ve Hacı Musa Bey'ler ile Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Raif ve Şeyh Fevzi Efendi'ler Sivas Kongresi'ne katılmışlar fakat ondan sonra biri Erzurum'a öteki Erzincan'a dönerek bir daha Heyet-i Temsiliye'de bulunmamışlardır."

Şeyh Fevzi Efendi bundan sonra1920 seçimlerinde Erzincan mebusu seçilene kadar Erzincan'da kalmıştır. 1920 seçimlerinde Erzincan'dan seçilen beş mebustan birisi de Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi olmuştur. 28 Nisan 1920'da meclis çalışmalarına katılarak mecliste Şeriye, Evkaf, İrşad ve Tapu-Kadastro komisyonlarına seçilmiştir.[49] Şeyh Fevzi Efendi meclisteki gruplardan ne Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Birinci Grup, ne de Hüseyin Avni Bey'in İkinci Grubuna dâhil olmamıştır. Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemali Bey'in başında olduğu Bağımsızlar grubunda yer almayı tercih etmiştir.[50]

Meclis zabıtlarına göre Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendinin siyasi hayatı boyunca sadece gizli celselerde 4 kez kürsüye çıktığını görüyoruz. Oysa Fahri Çoker, Parlamento Tarihi'nde Şeyh Fevzi Efendinin 12'si gizli celselerde olmak üzere 35 kez kürsüde konuşma yaptığını söylemektedir. Gizli celselerde yaptığı konuşmalardan biri Van ve Hakkâri Milletvekillerinin zamanında Meclise katılmamaları hakkında olmuştur.[51] İkincisinde, Koçgiri ve Ümraniye olayları ve doğu illerinin güvenlik durumları hakkında düşüncelerinin ve alınması gereken tedbirler hakkında görüşlerini ifade etmiştir.[52] Üçüncü konuşmasında yine Koçgiri hadiseleri ve bölgedeki Sakallı Nurettin Paşa'nın sert

[44] Kırzıoğlu, a.g.e., C.3, s. 155.
[45] Kırzıoğlu, a.g.e., cilt 3. s.223.
[46] Kırzıoğlu, a.g.e., Cilt 3, s.223; Atatürk, Nutuk, s.77; Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber, TTK Yayınları, Cilt 1, s.199-202; Aşcı, a.g.e., s.160.
[47] Ahmet Necip Günaydın, Milli Mücadele'de Sivas-108 Gün, Sivas Valiliği, Sivas, 2010, s.40.
[48] Atatürk, a.g.e., s. 65.
[49] Çoker, a.g.e., s.377; TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 155.
[50] Demirel, a.g.e., s.232-233; Aşcı, age, s.176.
[51] TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt1, Birleşim 123, s.268.
[52] TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt2, Birleşim 85, s.248-251.

uygulamalarının doğru olmadığı ve geri çekilmesi üzerine konuşmuştur.[53] Dördüncü konuşması ise Lozan antlaşmasının 124. Maddesi üzerine yapılan görüşmelerinde iktisadi ve mali meselelerin müzakeresi hakkında olmuştur. [54]

1923 yılında kadar mebusluk görevini yerine getiren Şeyh Fevzi Efendi 1923 ilkbaharında hastalanarak Erzincan'a dönmüştür. Rahatsızlığı giderek artmış ve ertesi yıl 1924'te vefat etmiştir. Cenazesi Terzi Baba Türbesinde 1918'de vefat eden eşi Şefika Hanım'ın yanına defnedilmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi bölge halkı tarafından sevilip saygı duyulan bir din adamıdır. TBMM Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendiye hizmetlerinden dolayı yeşil şeritli İstiklal Madalyası vermiştir.

1.5. Mehmet Tevfik Bey (Mehmet Tevfik Kütükbaşı) Hayatı ve Meclis Çalışmaları

Tüccar Hayırlızade Hacı Ethem Efendi ile Firdevs Hanım'ın oğlu olan Mehmet Tevfik Bey 1880 (1296)'de Erzincan'da doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Erzincan ve Refahiye'de tamamlayıp, Refahiye Medresesinde dini bilgiler, Arapça ve Farsça dersleri almıştır. 1899'da ilk görev yeri Refahiye'de Tahrirat Kâtibi olarak çalışmaya başlamıştır. 1910'da Erzincan Bidayet Mahkemesi zabıt kâtipliğine atanmış, 1914 yılında Başkâtipliğe yükselerek Bucak Müdürü olarak Selepür ve Mollakendi'ye görevlendirilmiştir. Bir ara Kuruçay Kaymakamlığı'na vekâlet ederken 1920 seçimleriyle Erzincan'da mebus seçilmiştir. 28 Nisan 1920'de meclise katılarak Tasarı Komisyonu ve Memurin Muhakemat Heyeti'nde görev almıştır. Milletvekili seçildikten sonra Adalet Bakanlığı kendisini Temmuz-Eylül 1920 arasında Bakanlık Özel Kalem Müdürü olarak görevlendirmiştir.[55]

Tevfik Bey 16 Eylül 1920'de Koçgiri ayaklanmasının bastırılması için topladığı 160 gönüllünün başında isyanın bastırılması için 19 Mayıs 1921'e kadar mücadele etmiştir. Milli Mücadele sürecindeki bu hizmetleri karşılığında TBMM kendisine sahip olduğu Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası'nı Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası olarak 19 Kasım 1925 tarih ve 194 sayılı yasa ile değiştirmiştir.[56]

Tevfik Bey 1923 yılında Milletvekilliği sona erdikten sonra ikinci kez tekrar seçilmemiştir. 1923- 1926 yılları arasında Şiran, 1928-1933 arasında Kemaliye, Tirebolu, Kemah ve Darende ilçelerinde Kaymakamlık yapmıştır. 20 Kasım 1934'te emekli olan Tevfik Bey 1939 yılında Milli Reasürans T.A.Ş Yönetim Kurulu üyeliğe seçilerek 23 Nisan 1942'de ölünceye kadar bu görevi yürütmüştür. Cenazesi Edirnekapı Şehitliğinde defnedilen Mehmet Tevfik Bey evli ve 4 çocuk babasıdır.[57]

Mehmet Tevfik Bey'in siyasi faaliyetlerine baktığımızda TBMM'de 1 kez Refahiye, Gediz, Burdur ve Erzincan'da savaş, yangın ve deprem sebebiyle harap olan evlerin yeniden inşası için yapılacak kereste yardımları hakkında söz alıp konuşma yapmıştır.[58] 12 Eylül 1921 82 arkadaşıyla birlikte Dersimli Zeynozade Alibeyoğlu Beko Ağa'nın maluliyetine binaen kalan cezasının affına dair kanun teklifinde bulunmuştur.[59] Bu teklifte 3 yıl hapis cezasına çarptırılan Dersimli Beko'nun cezasının bir kısmını Elazığ Hapishanesi'nde çekmiş ve kalan cezasını çekmek üzere Dersim Hapishanesi'ne nakledilmiştir. Dersimli Beko'nun hem sağlığının yerinde olmaması, hem de ailesinin

[53] TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt2, Birleşim 87, s.276-278.
[54] TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt4, Birleşim 3, s.61.
[55] Çoker, a.g.e., s.381; TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 156.
[56] TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Dönem,Cilt19, Birleşim 11, s.151-152.
[57] Çoker, a.g.e., s.382.
[58] TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt1, Birleşim 18, s.353.
[59] TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 74, s.186.

yaşadığı mağduriyet sebebiyle affedilmesi için bir kanun teklifinde bulunmuşlardır. Tevfik Bey ve arkadaşlarının Dersimli Beko'nun affı ile ilgili teklifleri için hazırlanan Layiha Encümeni Mazbatasının Adliye Encümeni'ne havale edilmesi kararlaştırılmıştır.[60] Adliye Encümeninde görüşülen teklif doktor raporu çerçevesinde 19 Eylül 1921 tarih ve 154 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir.[61]

Tevfik Bey bunun dışında TBMM'ye cepheleri ziyaret edecek heyetin askere hediye götürmesi, kapanmış olan Erzincan Bakteriyolojihanesinin tekrar açılması, Erzincan'a öğretmen atanması, memur maaşlarının ödenmesi, Erzincan'ın imarı için kesilecek kerestenin vergiden muaf olması, Gebze ve havalisinde Milli Mücadele komutanı Yahya Kaptan'ın ailesine maaş bağlanması, Doğu Vilayetleri muhacirlerinin askerliklerinin 4 ay tecil edilmesi ve Ümraniye olaylarında şehit olan Halit Efendi'nin ailesine maaş bağlanması konularında 9 önergesi bulunmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı Devletinin mirasını paylaşma konusunda kararlı olan itilaf devletleri bu amaçlarına ulaşmak için Mondros Mütarekesi ile birlikte harekete geçerek Anadolu'da işgallere başlamışlardır. Türk Milleti itilaf devletlerine karşı vatanı savunmak için başlangıçta bölgesel olmak üzere ülke genelinde bir direniş başlatmıştır. Kuvayi Milliye çerçevesinde ortaya konulan bu direniş hareketi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının da katılımıyla bir bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte Erzurum ve Sivas'ta alınan kararlar doğrultusunda milli iradenin ortaya çıkarılması ve ülkenin geleceğinin millet tarafından belirlenmesi adına Ankara'da 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesinde Ruslara karşı mücadele eden Erzincan halkı, Mondros Mütarekesi sonrasında işgallere sessiz kalmamış kadınıyla erkeğiyle mücadele etmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra yapılan 1920 seçimlerinde Erzincan 5 Milletvekiliyle temsil edilmiştir. Seçilen Milletvekillerinden Osman Fevzi Efendi Birinci, Emin Bey ve Hüseyin Bey İkinci Grupta, Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi ile Mehmet Tevfik Bey Bağımsız grupta yer almalarına rağmen TBMM'de daima Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemişlerdir.

Erzincan Milletvekillerinden Hüseyin Bey ve Mehmet Tevfik Bey bölgeden topladığı gönüllü adamlarıyla Milli Mücadele sürecinde bölgenin savunmasında ve çıkan Koçgiri ve Ermeni isyanlarının bastırılmasında adamlarının başında savaşmıştır. Tevfik Bey bu hizmetleri sebebiyle İstiklal Madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Yine aynı zamanda ulemadan olan Osman Fevzi Efendi ile Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi Koçgiri isyanı sırasında isyancıları ve bölge halkını teskin etmeye çalışmıştır. Hizmetlerinden dolayı TBMM, Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi'ye de İstiklal Madalyası vermiştir.

Erzincan Milletvekilleri Meclis çalışmalarına kendilerine verilen özel görevler dışında yasama faaliyetlerine katılmışlardır. Gerek bölgelerini gerek ülkeyi ilgilendiren konularda fikirlerin beyan etmekten, teklif vermekten ve önerge sunmaktan çekinmemişlerdir. Bölgedeki en önemli sorun olan Koçgiri ayaklanmasının çözümüne dair insiyatif ve üzerlerine düşen sorumlulukları almışlardır. Ayrıca bölgenin imar ve iskânı, kalkınması ve modernleşmesi adına TBMM'de gündem oluşturarak gerekli yasal sürecin işlemesini sağlamışlardır. Erzincan Milletvekillerinin üç yıllık yasama dönemi boyunca TBMM'de verdikleri kanun teklifleri ve önergeler, görev aldıkları komisyon çalışmaları ve yaptıkları çeşitli konulardaki konuşmalar dikkate alındığında önemli bir görev ifa ettikleri

[60] TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 76, s.220.
[61] TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 79, s.265-266.

söylenebilir. Ancak yapılan araştırma neticesinde bu milletvekilleri hakkında yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir. Erzincan ve bölge için önemli hizmetleri olan bu Milletvekillerin yeni kuşaklara tanıtılması açısından, bu çalışmaların yaptırılması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Alkan Mehmet Ö., "Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri", Anayasa Yargısı Dergisi, 23 (2006), ss. 133-165.

Aşcı Kadir, Şeyh Hacı Fevzi Efendi, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2018.

Atatürk Mustafa Kemal, Nutuk, Cilt 1, MEB Yayınları, İstanbul, 1970.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01.521.2091.1.

BCA, 30.18.01.13.30.17.

BCA, 30.18.1.2/91-59-4.

BCA, 490.01.521.2091.1.

BCA, 490.01.521.2091.1.

Bulut Hüseyin, "Kurucu Mecliste Erzincan Milletvekilleri", Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,1998, ss.227-236.

Bulut Hüseyin, Erzurum Umumi Kongresine Katılan Erzincan Murahhasları, Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, Erzurum,1998, ss.165-169.

Bulut Hüseyin, Milli Mücadelede Erzincan, Erzincan Belediyesi Yayınları, Ankara, 1997.

Çil Yücel, Erzurum Kongresine Katılan Delegeler, Ankara, 2005.

Çoker Fahri, Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem,(1920-1923) Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Demirel Ahmet, Birinci Mecliste Muhalefet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Demirel Ahmet, İlk meclisin Vekilleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Dursunoğlu Cevat, Milli Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946.

Erkul Emin, Operatör Doktor Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları, Hazırlayan: Melih Tınal, Zeus Kitabevi, İzmir, 2011.

Goloğlu Mahmut, Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

Günaydın Ahmet Necip, Milli Mücadele'de Sivas-108 Gün, Sivas Valiliği, Sivas, 2010.

Güneş İhsan, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Anadolu Üniversitesi Basımevi Yayınları, Eskişehir, 1985.

İlk Meclis Anketi, TBMM Kültür Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2004.

Kansu Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber, TTK Yayınları, 2009.

Kırzıoğlu Fahrettin, Bütünüyle Erzurum Kongresi, Cilt 3,Ankara, 1993.

Küçük Mustafa, "Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.15-27.

Özkan Salih, Cumhuriyet Döneminde Sürgünler ve Erzincan Milletvekili Hüseyin Aksu'nun Kayseri'ye Sürgün Edilişi, IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildiriler, 10-11 Nisan 2003, Kayseri, ss.401-410.

TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 152.

TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 153.

TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 154.

TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 155.

TBMM Arşiv ve Genel Evrak Müdürlüğü, TBMM Azasının Tercümeihal Kâğıdı, Sicil No: 156.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Dönem 1, Birleşim 85, Cilt 2, s.251-252.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt1, Birleşim 123, s.268.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt2, Birleşim 85, s.248-251.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt2, Birleşim 87, s.276-278.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt4, Birleşim 3, s.61.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt1, Birleşim 18, s.353.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 74, s.186.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 76, s.220.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Dönem,Cilt12, Birleşim 79, s.265-266.

TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Dönem,Cilt19, Birleşim 11, s.151-152.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.1, s.143.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.1, s.2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt I, İçtima.10, s.193.

Uyar Hakkı, “Tek Parti Döneminde Seçimler”, Toplumsal Tarih, S.64, 1999, ss.21-31.

EKLER

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Erzincan Milletvekili Şeyh Hacı Fevzi 'in kısa olumluğudur.

Adı ve Soyadı (*)	Fevzi Baysoy.	Eserleri	/
Babasının ve anasının adı	Fehmi / Gülsüm.	İlmi rütbesi	
Doğum yeri	Erzincan.	Seçimden evvelki mesleki ve işi gücü	Şeyhlik
Doğum tarihi	1280	Milletvekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli idi ve iki kızı bulunduğu.
Öğrenimi	hususi olarak tahsil görmüştür.	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği varsa seçim yerleri	/
Bildiği diller	Farsça, Arapça,	Öldü ise ölüm tarihi	1340
Neden uzmanlığı olduğu			

Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler

Erzincan işgalinde Ruslar tarafından cebren mevkuf olarak Tiflis hapishanesine gönderildiği ve Tiflis alındıktan sonra Bakuya dönmüştür. Atatürk ile beraber Sivas, Erzurum kongresinde bulunmuş ve ilk meclisin kuruluşunda millet vekili olarak Ankaraya gitmiştir. 4 sene millet vekilliğini müteakip hastalanmış ve Erzincana gelerek burada ölmüştür.

EK-1: Birinci Dönem Erzincan Milletvekili Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendinin TBMM Arşivi 155 nolu Sicil Belgesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
13744

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

GİZLİLİĞİ KALDIRILDI

6/8/938 tarih ve 2/9409 sayılı kararname ile Kastamonuya nakil ve iskân edilen Erzincan sabık mebusu Hüseyin Aksu'un hükûmetten iskân ve hiç bir yardım istememek kaydile ticaret ve çocuklarının lise tahsili için daha müsait olan Kayseri Vilayeti merkezine ailesile birlikte nakilleri; Dahiliye Vekilliğinin 8/6/940 tarih ve 7432/89I sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etince 22 HAZİRAN 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V. — Ha. V.

Ms. V. — Mf. V. — Na. V. — İk. V. — S. İ. M. V.

G. İ. V. — Zr. V. — Mü. V. — Ti. V.

030 10 01 02 | 91 | 59 | 4

EK-2: Sürgün Edilen Erzincan Milletvekili Hüseyin Aksu'nun Kastamonu'dan Kayseri'ye Nakil Kararnamesi.

Resim 98: Sivas kongresi Heyeti Temsiliye azaları toplu halde. (Baysoy Aile albümü)

EK-3: Sivas Kongresi Heyeti Temsiliye Azaları (Kadir Aşcı, Şeyh Hacı Fevzi Efendi, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2018

EK-4: 1920-1923 Erzincan Birinci Dönem Milletvekilleri